

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Scipio Claromontius De Ratione Status

Chiaramonti, Scipione

[S.I.], 1679

Pars Secunda.

urn:nbn:de:hbz:466:1-10064

Pars Secunda

De justo extraordinario, hoc est, contra vel supra justum ordinarium.

CAP. I.

Ranseamus ad justum extraordinarium, hoc est, contra, vel supra justum ordinarium, in quo collocari rationem status abiis, qui eam definiunt contraventionem juris communis, jam superius dixi. Consideremus igitur tanquam fundamentum, quod quemadmodum justum ordinarium, cum sit secundum leges optimæ reip., per se æquum est, ita extraordinarium per se non justum est, cuius rei superius exemplum datum est, illatæ vid. pœnæ mortis ob furtum pœni. Hæc pœna perse iniqua est, haud æqua: ut ex adverso latrocinium morte punitur, per se justum est, & ideo ordinarium. Jam considerandum hic venit, an illud, quod per se ipsum justum non est, fieri ob copulationem cuiusdam circumstantiæ possit justum, & præsertim ob rationem publicæ utilitatis. Quæ disputatio bina habet membra, ut non justum bina significata: enimvero altera est negativa, cum significat id, quod indifferens est, scilicet quod neq; æquum, neq; iniquum; altera contraria, & denotat injustum esse. Una itaq; quæstio est, an illud, quod per se ipsum indifferens est, ob circumstantias alias bonas, & imprimis ob finem bonum utilitatis publicæ, bonum & justum fieri possit. Altera quæstio est, an illud, quod per se ipsum iniquum est, ob circumstantiam quandam bonam, & cum primis propter finem bonum æquum fieri possit. Ceterum ut rectius cognoscamus dubium, & veritatem ejusdem determinationis, repetere hic oportet ex Ethicis Aristotelis, (lib. 3, cap. 1.) qua de re plurimi Scriptores, at ego quod modo dicturus sum, in morali mea doctrina tradidi, (part. higyenes lib. 3. cap. 2.) quod circa actionem moralem communiter res sex considerentur, quas multi circumstantias appellant. D. Thomas tamen non omnes circumstantias nominat: sed quoniam lis de nomine est, negligamus illam & vocitemus communis usu circumstantias. Sunt itaq; quis, quare, quomodo, quando & ubi, Non nunquam bina adduntur, cu
sive

sive erga quem, & quo instrumento. Quis, personam exprimit, quæ agit, veluti cum se devoveret pro patria Decius (quis) Decius fuit, qui se devovit. (quidnam) devotio fuit vitae, (quare) hoc est, finis fuit, ut exercitus suus viator evaderet, (quomodo) solemnī religione factum est secundum suos ritus, (quando) oportunum exstitit tempus ab augurum coetu expressum, (ubi) idem fuit campus, ubi prælium committebatur. Binæ alteræ copularunt se pugnæ inter Davidem & Goliathum commissæ. Davides pugnator fuit: actio ipsum fuit certamen, (cum quo,) Gigas exstitit Goliath, (in quem finem,) ut honor Dei veri apud populum suum electum defenderetur, (quomodo,) fortiter & feliciter, occidit enim, (quibus armis,) petris & funda, (ubi,) in conspectu amborum exercituum Hebræi & Philistæi. Ex his circumstantiis binæ, id quod fit, & finis, quare fit, præcipue sunt, & actionis essentiales. Et prima a plurimis vocatur objectum, & bonitas quam illa actioni largitur, dicitur bonitas objecti: qua de re diffuse satis egi in mea morali doctrina. Et hoc (quid) est illud, quod communiter a legibus imperatum est, & justum legale, videlicet reddere depositum, pacta inita servare, filios educare, & similes actiones aliæ, quæ consistunt in eo, quod fit, includentes non nunquam hoc cui, & versus quem, videlicet cum prohibetur concubitus cum alterius conjugi, vel laudatur, & nonnunquam imperatur cum sua. Hæc actio itaq;, hocq; quid, non nunquam per se indifferens est, hoc est moraliter nec bonum nec pravum est, velut pedibus ire: alias moraliter bonum est, ut venerari patrem: alias pravum est, ut despicer patrem, aut cum alterius conjugi rem habere. Expositio itaq; dubiū propositi est, an actio cum objectum est, idq; quod fit iniquum, possit propter utilitatem publicam, quam infert, & ita propter bonum finem æqua fieri. Itidem queritur, an illud sit, quod committitur indifferenter. Ratio, quæ credere jubet, nunquam redi posse actionem illam æquam, cuius objectum, sive circumstantia (quid) injusta est, pendet ex doctrina D. Dionysii Areopagitæ, comprobata hodiè ab omnibus Theologis etiam moralis doctrinæ scriptoribus, quod bonitas proveniat ex integræ causa: estq; sensus, quod bonitatem actionis attineat, ut omnes circumstantiæ bonæ sint, quodq; satis sit, si una prava reperiatur ad prohibendum, ne actio purè bona habeatur. Dico purè bona, ad distinctionem boni secundum quid: etenim stipem dare pauperibus, ex se bona res est, sed si detur eo animo, ut paupera virgo vitietur, cui præbetur, prava est, ideoq; nec actio planè bona est, eam tamen habet partem circumstantiamq;

bonam, quapropter vocatur bona secundum quid, non pure. Itaq; cum prava sit circumstantia (quid) quæ ex præcipuis est, necessario dicendum erit, quod quocunq; modo cæteræ posthac bona sint, sive partim, sive omnes, actio nequeat fieri absolute bona. Quæ ratio etiam valere videtur, si eadæ circumstantia (quid) indifferens sit: ob negationem, quam includit ex bonitate morali, quod nequeat inde exire actio pure bona. Cicero tamen in offæis (lib. 3.) quamplures assert actiones, que cum per se pravae sint, bona evadant ob alias circumstantias, & præcipue ratione finis. Una harum fuit exilium Collatini Tarquinii, Brutus collegæ in pellendo e Regno Tarquinium Superbum; nihilominus paulo post coactus fuit deponere consulatum, & exilium legere. Quod sanè erat magistratu depellere & ex urbe civem innocentem, & quod plus erat bene promeritum. Attamen quoniam Tarquiniorum nomen invi- sum è civitate tollere, omnemq; eorum familiam utile reputatum fuit libertati, actio ex mente Ciceronis (lib. eod.) honesta devenit. Et alibi, depositum repetitum denegare, actio est iniqua; attamen gladium depositum non illi reddere, qui in perniciem patriæ eo uti institueret, ob publicam justum fit u-tilitatem: ita pariter gladium depositum domino mente capto non restitu- re, fit actio justa ob finem, ne eo vel se ipsum, vel alios laedat.

Ad determinandam hanc difficultatem binas præmitto conclusiones, respondentes binis dubiis partibus separatim. Prima est, cum sit indiffe- rentis circumstantia (quid) ob bonitatem aliarum circumstantiarum, & cum primis finis, tantoq; magis si finis sit communis utilitas, abso- lute evadit bona. Ratio hujus conclusionis pendet ex doctrina a me tradita in mea morali doctrina: estq; (part. Higgenes l. 3. cap. 2. §. 3.) quod cum cir- cumstantia complexa est bonitatem moralem, tum illam consequitur ex bo- no fine, ex quo in ipsam moralis bonitas refunditur. Exempli gra- tia, quando filia lacte suo nutritivit patrem captivum, hæc actio per se inclusam habuit moralem bonitatem. Sic, quod quispiam deambulet per quoddam temporis spacium, hæc deambulatio per se ipsa non complectitur nec boni- tatem, nec pravitatem moralem: at addatur illi finis bonus, quod deambulet præstolandi amicum ergo, quem admonitum vult insidiarum illi structarum, jam deambulatio ista fit ex copulatione finis istius etiam ipsa moraliter bona: etenim non solum morale bonum est, admonere amicum, sed ista deambula- tio fit bonum morale, quoniam versatur, in exspectando eum, ut admoneat. Ex hoc fundamento jam tale deducitur argumentum:

Quan

Quando omnes circumstantiae bona sunt, & ad unum finem contendunt, actio absolute bona est.

At cum circumstantia (quid) indifferens est, & finis bonus, sicutis bonis circumstantiis reliquis, omnes circumstantiae bona erunt:

Igitur quando circumstantia (quid) indifferens est, at finis bonus, ceteraque circumstantiae bona, actio erit absolute bona.

Minor probatur. Nam ipsa circumstantia (quid) est per se indifferens, propter finem copulatum sibi evenit moraliter bona, velut in allato fundamento, quare sicutis ceteris bonis, nulla aliqua erit, quae non sit bona.

Ex hac tenuis deducta conclusione colligo propositam conclusionem, quod circumstantia (quid) cum indifferens sit, ex utilitate publica actio absolute bona redi possit, dummodo ceterae conspirent circumstantiae, quoniam utile publicum nobilior & melior finis est boni privati.

Altera conclusio est, quod nonnunquam circumstantia (quid) esse possit injusta, ideoque moraliter prava, & nihilominus resp. ceterarum circumstantiarum & cumprimis resp. utilis publici esse possit tota actio absolute bona. Dico nonnunquam, non enim semper, nec etiam frequenter illud accidit. Ut cognoscamus igitur, quibus terminis conclusa sit veritas conclusionis, oportet petere ex schola hoc satis notum fundamentum, quod subjectum, vel praedicatum propositionum aliquando simplicia sunt, aliquando composita. Et cum sint composita, nonnunquam componentia mutuo, sibi repugnantia se invicem destruant, nonnunquam minimè. Explico hæc per exempla.

In hac propositione, homo est animal, tam subjectum homo, quam praedicatum animal nomina simplicia existunt: at vero in hac, homo est animal ratione praeditum, praedicatum constat ex binis voculis, animalis scilicet & rationalis: & in hac, brutum animal est irrationale, subjectum compositum est. In hisce exemplis tamen partes componentes, scilicet animal, & rationale, invicem non pugnant, neque etiam animal & irrationale in exemplo altero. At si dicemus, cadaver est animal mortuum, termini praedicatum constituentes mutuo pugnant, animal & mortuum, etenim animal de vivente praedicatur, mortuum vero esse vitam excludit. Hujus generis praedicata dicuntur contradictionem pati in adjecto, hoc est in copula, quam Logica in propositionum terminis observant, potest, debetque, observari in circumstantiis actionum moralium. Exempli gratia, frater sec. communem regulam amandus est, & beneficiis prosequendus, quare eum laedere, magisque adhuc ne-

ca.

care, actio injusta est. At vero sit frater hostis patriæ, ita ut terminus compositus sit, frater patriæ hostis, dico quod copula hostis publicus fraternitati adverteatur, & moraliter eum destruat. Dico moraliter, naturali enim modo, hoc est quantum ad vinculum consanguinitatis, manet frater in omne ævum: at vinculum illud morale amoris & charitatis, quod inter fratres intercedere debet, per publicas inimicitias destruitur, maxime si eas exerceat, sive quod actu ipso patriam assiliat, sive quod occupet: ut Timophanes frater Timoleontis Corinthum occupavit, communem patriam, tyrannum in ea se constituens. Ut ita, si circumstantia (quid) loco hujus quod fratrem quispiam occiderit, sit quod fratre hostem patriæ vel tyrannum occiderit, quoniam adjunctum destruit moraliter fratri gradum, bona sit moraliter, haud prava. Quapropter non indiget, ut ceteris comprobetur circumstantiis, nec minus virium ultum actioni infert, ut non perfectè sit bona. Erit itaq; sec. hanc expositionem conclusio restricta. Quando circumstantia quid, terminus est compositus ex binis partibus contendentibus mutuo, quarum copula alteram subvertat, & factum existit injustum resp. partis primæ, at justum respectu actionis copulata, si cæteræ circumstantiæ bona sint, justa erit. Ratio est, quoniam & circumstantia (quid) bona erit ipsa, quia & qua est respectu partis quæ superest, & injustitia, quam tenebat, respectu partis sublatæ, cessat cum defectu partis ipsius. Comprobatur exemplo Timoleontis & similium. Timoleon necis fratri auctor fuit, quoniam argumentis adductis, & exhortationibus ad eum factis, adduci nequivit ut ab incepto desisteret. Laudatus tum fuit Timoleon, & post illa semper inde laudem portavit. Filium occidere ex se malum est, sed si addatur, quod patriæ proditor sit, subvertitur in patre judice vinculum morale pietatis paternæ: ideoq; Brutus filios condemnans, actionem peregit bonam, utq; videmus laudata tum fuit, & postea semper. Verum quidem est, quod omne, quod in casu simili ultra justitiae necessitatem esset, mea opinione non laudandum foret: velut si non foret necessum, ut executioni sententiae latæ adstaret pater consul, satis enim erat ad mortem condemnasse, idemq; aliis mandatum dedisse. Nam ut cineres retinent non nihil ex ligni cremati natura, & alia est cineris quercus, quam salicis natura, ita quoq; non nihil remanet residui paterni & fraterni gradus in dictis casibus, quod postulat testificationem gravatè nos illud facere, ad quod justitia, vel publicum commodum nos impellit. Et si Aristotelis ait, (lib. 7. pol. cap. 13.) quod ultiōnes & animadversiones ex virtute quidem proficiuntur, at quod si tantum ex necessitate, quodg; laudi reputantur compelli ad eas exercendas, quanto magis cum filii, vel fratres vitæ suppli-

cio

ejo afficiuntur, vir probus ostendere debet paternum dolorem, aut fraternum, quod coactus sit propter ipsorum scelera ita in eos animadvertere. Quod dictum sit in transcurso. Superest ut argumento contrario respondeamus, cuius solutio tamen ex iis, quae dicta sunt, apparet. Nam si circumstantia quid prava est, non asseritur, quod ex circumstantiis ceteris bona evadet, sed ipsa ex adjecto sit bona, quod adjunctum ipsius pars est, non alterius, ita ut ipsa illa includat bonitatem moralē, sine bonitate ceterarum circumstantiarum.

Sed afferri posset & hæc alia ratio in contrarium. Id quod per se pravum est, nunquam non malum existere potest; ideoq; Theologi adstruunt, non licere mentiri etiamsi salutare foret reip. quodq; plus est, etiamsi universo cœtu hominum, sine peccato; enimvero cum illud sua natura pravum sit, nullo respectu ad bonum converti potest.

Respondeo, majorem positionem ejusq; particulam per se indigere distinctione. Etenim quantum ad nostrum attinet propositum, duo habet significata, alterum est separationis, alterum est essentiae. Prima acceptio in his erit, si dicamus scammonium sumptum necare, hoc est, scammonium, si sumatur sine permissione aliorum ingredientium, quibus illud ad justam dicitur temperiem, & preparatur, vi veneni agere: qua significatione verum non est, quod quaesites per se prava est, non bona sit aliis associata, ut in exemplo scammonii elucescit, quod recte preparatum medicamen sit multis morbis salutare. Et in exemplo morali; severitas sine ulla comitate in regimine sæpenumero prava est & damnosa; at comitate temperata utilis est. Papyrius Cursor gravi severitate militum animos addicte læserat, ut cum vincere possent, ipsi nollent, ne quid illi gratum facerent. Quare post illa comitatatem admiscuit, unde Livius, (lib. 8.) Sensit peritus Dux qua res victorie obstat: temperandum ingenium suum esse, & severitatem miscendam comitati. Itaq; adhibitis legatis ipse circum saucios milites inferens in centoria caput, singulos ut se se haberent rogitans, cur amorum nominatim legatis, tribunisq; & prefectis demandabat: &c. At vero in significatione ea essentiam exprimente, vera est in perpetuum propositio: veluti homo nunquam non erit rationalis, & animal semper sensu præditum, quousq; ille homo existet, & hoc animal. At cum additur illi quidpiam, per quod destruitur animal, velut cum animal mortuum dicitur, non amplius animal sensu instructum est: pariter morali modo, illud, quod pravum per se est, quousq; moraliter manebit tale, quod erat, pravum erit: ut cædes fratris, quousq; frater morali modo frater est, semper mala erit: at si ex copula fraternitas mora-

liter destruatur, cædes fratris non necessario existet prava. Et sic quoq; respon-
deo auctoritati Theologorum: mendacium, quousq; mendacium est, est pecca-
tum: at cum ex adjecto non sit mendacium, neq; peccatum est: velut cum para-
bola ut parabolæ adhibentur, & fabulae pro fabulis, ex mendaciis non mendacia
sunt. Æneam vivum ad inferos descendisse, mendaciū est, at vero cum narratur ut
fabula, non mendacium existit, neq; is, qui refert, mendax reputatur: nam se ac-
commodat in propositione hac Æneam descendisse ad inferos ad fictionem poeti-
cam, quod verum est, haud falsum. Expositum itaq; est, quomodo actio per se
indifferens, propter bonitatem finis, & cum primis boni publici, præsente boni-
tate ceterarum circumstantiarum bona evadat: & quomodo posset etiam actio
per se iniqua, fieri interdum æqua absolute, maximè respectu boni publici: &
partitum ostensa est veritas conclusionis bimembbris. Qua ex re constat, quo-
modo verum sit, quod peccata intrinsecus & sua natura talia, non possunt esse
peccata, ut ait D. Augustinus lib. de mendacio cap. ultimo: & in Enchiridio cap.
13. lib. contra mendacium cap. 7. Qua distinctione & expositione destituitur
doctrina Martini Becani in compendio manuali adversus hæreticos lib. v. cap.
20. illiq; adhibenda est.

*Examen locorum, in gratiam meæ sententiae
adductorum, ab autoritate Ciceronis: ubi differentia ponitur
inter rem injustam facere, & non facere rem
justam.*

CAP. II.

Feo ubi in utramq; partem discepavi, protuli in favorem sententiaz,
a me postea provera receptæ, nonnullas Ciceronis auctorates. Pri-
ma fuit remoto a magistratu, & exilium Collatino insuper irroga-
tum, non ob rem aliam, quam quod habitus fuit civis libertati perni-
ciosus, quod ex familia regia esset. Si consilium reip. istius hac in parte bo-
num reputamus, opus est ut circumstantiam (quid) efficiamus æquam ob ad-
junctum, hoc modo. In exilium mittere civem innocentem & bene promeriti-
tum, at damnosum ob quandam nimiam auctoritatem suam libertati: quæ addi-
cio

tio tollit meriti partem antecedentem, innocentiaeque; quantum ad illud, quod in magistratu relinquendus est, & in civitate, verum quidem est, quod non facilè crediderim periculum tantum existisse, ut meritum omne toleret Collatin bonitatis fideique; reip. præstatum, in pellendo e civitate regis consanguineum Et Titus quoque; Livius de eo ambigit. (lib. 2. in principio) *At nescio* (inquit) *an nimis undiq; eam minimū quoq; rebus muniendo, modum excesserint. Consulē enim alterius, cum nihil aliud offenderit, nomen invisum civitati fuit.* Addo, quod Cicero in comprobando facto absolutè, ut facit, ita loquatur, ut videatur velle propter circumstantiam finis, utilitatis publicæ, æquum reddi iniquum factum: quod jam tum falsum esse ostensum est. Nam si circumstantia (quid) prava est, ex fine bona reddi nequit, si non habeat in se copulam, quæ ex prava bonam faciat.

Loci alteri Ciceronis erant, non reddere gladium depositum domino mente capto, vel illi qui uti eo contenderet in patriæ perniciem, ex quibus, similibusque; infert Cicero hæc: *Sic multa, quæ natura honesta videntur esse, temporibus sunt non honesta, facere promissa, stare conventus, reddere deposita, commutata utilitate sunt non honesta.* Jam considerandum est, multum intercedere inter res injustas facere, & non facere res justas. Discriben est, quod modo priori legibus catur contra negantibus, & secundo affirmantibus, quarum illæ constringunt semper & ubi vis, ut communis scholarum loquendi formula est, at haec semper, sed non ubi vis. Verbi gratia, præceptum divinum negativum, non moechaberis, obligat semper, & ubi vis, nam non datur tempus, nec momentum, nec locus, quo moechantes, non committamus peccatum. At affirmativum, honora patrem, matremque; constringit semper, at non omni tempore, & momento: nam ubi longius absens a patre, non teneor honoris signall exhibere, nisi forte datis ad eum literis, aut habito cum alio super eo sermone. At præter occasiones similes non obstrictus sum, nec etiam ut de illo semper cogitem. Præceptum affirmativum constringit me data occasione id agere, quod ejus concernit honorem, aut si in contemptum ejus quidquam tendat, tum teneor illius tueri honorem. Idem conceptus potest quoque; altero morali dicendi modo exponi. Quando res, quæ agitur, aut alias circumstantia (quid) bona est, velut reddere depositum, stare promissis, non mox ideo utile erit ut perficiatur: sed opus est aliis circumstantiis, ut finis, temporis, loci & modi &c. quibus defientibus depositi redditio fieret actio prava, videlicet cum non reddatur quomodo debeat, & quando, & ubi

sicq; de cæteris putandum. Et quoniam in restitutione, circumstantia cui, ingreditur partem essentiæ, ideo commutatis circa hanc conditionibus, ut si ex amico quis factus sit inimicus publicus, ex prudente velsanus, eam ob rem restitutio suspendenda est in tempus, & occasionem commodiorem. At quando factum, vel circumstantia quid est per se semperq; prava, ut furari, mœchari & similia, ejusmodi patrare actiones semper erit prava, qua etiam committantur circumstantia: nam actio, quæ unam nacta est circumstantiam pravam, & præser-tim ex essentialibus, velut hæc est, (quid) semper prava est, quomodo & ubi peragatur. Unde provenit quod ad depositi restitutionem, fidei conserva-tionem, patris venerationem, cultum dierum profestorum, alimentationem fi-lii, non teneamur, nisi ubi necessitas exigat, & opportunitas, locus, cæteraq; circumstantia conspirent. Quare dicta Ciceronis secundo loco allata, non re-deattingunt quæstionem motam.

De Æquitate, uberioris expositionis justi propositi gratia.

CAP. III.

Redetur clarior natura justi extraordinarii, de quo sermo hactenus fuit, si perpendetur modo legis transgressio, quæ sit nonnunquam cum laude, & tum æquitas vocatur, de qua Aristoteles s. Ethicorum pertractat. D. Thomas sub græco nomine E. piechia z. 2. ego libro secundo de justitiâ. Exoritur illa, quoniam lex non potest complecti casus omnes speciales, quod infiniti sint: ideoq; etiam generatum effatur, tum quod exoriantur identidem casus non perspecti a legislatore. Exempli gratia sit lex ordinata, ut qui ferro civem percutiat, mortis reus sit, eos sine ut homicidia & vulnerationes e civitate tollantur. Jam vero accidit, ut duo ferro decertantes, alter eorum percutiat alterum annulo ferreo, quem loco aurei in dîgo gestat, huic casui non provisum est a legislatore, qui si vita frueretur, adesseq; præsens, non majorem statueret poenam in illum, quam qualim in decertantes. Ut ita in paribus casibus inobservantia legis, quæ per se actio est injusta, justa fiat: estq; justum extraordinarium, communiter enim justum habetur leges observare. Lex erat apud Thebanos, ut militum duces per-

peracto officii demandati tempore, exercitum traderent sub poena mortis: at Epaminondas & Pelopidas ad Lacedæmoniorum regiones missi cum essent ideo, ut res magnas agerent in commodum patriæ Thebarum, retinuerunt exercitum, & pro patria conquisiverunt plurima. Hæc transgressio æqua erat. Nam si præsens fuisset legislator, & quæfatus, quid arbitraretur in tali occasione esse agendum in commodum publicum maximum, jussisset idem, quod fecerunt: uti quoq; cum ideo illis dies dicta esset, tandem absoluti sunt, spreta civium invidia, qui ob gloriam rerum gestarum insurrexerant in eos.

*Rejicitur opinio eorum, qui justum habent
illud omne, quod statui utile est.*

CAP. IV.

 Eterum quoniam plurimi, vel quod ita crediderint, vel in favorem magnatum locuti sint, axioma conferunt contrarium: scilicet quod omne, quod statui utile, justum sit, qualecunq; etiam ex se existat, non ab re erit transire ad illorum dicta examinanda, & at confutandam sententiam. Axiomata itaq; in obsequium Principum tradita hujus generis sunt. *Omnia retinenda dominationis honesta esse.* (Salust. ex ore Lepidi.) Legimus apud Platonem (lib. 1. de justo.) Trasymachum dixisse, quod justitia nihil aliud sit, quam *Utilitas potentioris.* Secundum hæc axiomata igitur, qualecunq; etiamsit factum, dummodo utilitatem statui adferat, justum est. Ad idem alludit illud Taciti: (lib. 14. annal.) *Magna exempla, quæ habent aliquid ex iniquo, quod adversus singulos utilitate publica rependitur.* Relictis iis pluribus, quæ dici possent, stabilio doctrinam primâ capit. Quando factum, hoc est illud, quod comprehensum est sub circumstantia (quid) injustum est, actio reddi nequit justa absolute, propter utile publicum. Dico justa absolute, nam justa secundum quid, quatenus comprehendit finem, ceterasq; circumstantias justas, verum est. Et conclusio probatur ex fundamento superius posito: quoniam fingitur, quod una ex circumstantiis præcipuis injusta sit & prava, ut vero actio absolute bona sit, opus est ut omnes circumstantiae sint bonæ. *Bonum est ex integra causa.* Idem confirmatur ex Aristotelis doctrina 7. politic. tradita: quod bonitas actionis consistat, ut finis

bonus sit, & operatio quæ ad finem illum dirigitur idonea sit ad eum consequendum, aut præstandum ut nanciscatur. Non igitur satis est, ut finis justus sit, nisi & medium tale sit, ad reddendam actionem bonam. At si sufficeret ad reddendam actionem justam & honestam, quod publicam afferret utilitatem, quam etiam foret alias injusta, sequeretur, quod actio non indigeat bonitate mediorum, ut bona existat, sed quod sit illi satis bonitas finis. Sed dicit quispiam, non esse eum verborum Aristotelis sensum, quem nos illi attribuimus, scil. ut medium honestum sit, sed ut accommodatum sit, ad finem propositum consequendum. Hæc ejus sunt verba. *Duo sunt in quibus omnia commendatio bene agendi consistit: unum, ut propositum, ac finis agendi recte ponatur: aliud, ut eas, quæ ad illum finem ferant actiones inveniamus.* At in proposito nostro utilitas publica finis bonus est, & actio quæ ponitur, illam producit. Cui responso repono. Quod utilitas publica, quæ finis bonus est civitatis, publica est felicitas, conjunctam habet honestatem & utilitatem. Quare utilitas publica ita interpretanda est, quod & honesta sit: at media in honesta ad obtinendum finem honestum non sunt accommodata: itaq; ad actionem perficiendam honestam & justam, opus est, ut non solum medium sit accommodatum ad consequendum finem, quod ad materiam, sed & cum forma simul honestatis. Quæ confutatio robur nanciscitur ex rebus in mea morali traditis doctrina, quod alias finis complexus sit, alias incomplexus. V.G. defendere patriam finis est incomplexus fortis viri, dum è moenibus adversus oppugnatores præliatur: at complexus honestas est exoriens ex harmonia actionis istius cum circumstantiis omnibus, quomodo, quando, ubi, quibus instrumentis &c. debeat. Ex ejusmodi enim proportione & harmonia honestas provenit, qui splendor est actionis. Adhunc finem complexum, qui finis verus est a nobis intellectus, quæq; est vera honestas, non medium est bonum ad eum consequendum factum pravum, & iniquum: tollit enim proportionem & harmoniam, ut dissonans vox mutuam discordem reddit. Sed roboremus hanc sententiam autoritate hominum in rep. versatorum. Bello Pyrrhi aduersus Romanos perfuga adiit consulem Fabricium & Dictatorem Romanorum, promittens se veneno sublaturum Pyrrhum. At consul colligatum Pyrrho remisit: illiusq; factum collaudatum fuit a Senatu. Qua de re Cicero, ut comprobationi subjungamus auctoritatem viri eruditii: *Atqui, inquit, si speciem utilitatis, opinionemq; querimus, magnum illud bellum perfuga unus, & gravem adversariū imperii sustulisset, sed magnum dedecus, & flagitii-*

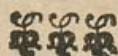
gitium, quicum laudis certamen fuisset, eum non virtute, sed scelere superatum.
At si utilitas reip. reddit nihil non honestum, quod eam producit, exstisset honestum factum, haud scelestum e medio inimicum præpotentem tollere & damnosum illi imperio, functusq; foret Fabricius officio mali civis, si quietus & sine sanguine & periculo reip. finem bello imponere potuisset, neq; voluisse. Ita reprehendendus foret Camillus Faliscis ludimagistrum cum liberis suis remittens, si ex utilitate reip. illa redderentur media honesta, secundum doctrinam quam modo oppugno.

Veneti fœdus declinarunt Imperatoris, quoniam aliud jam cum Galliarum inierant Rege, ab eoq; discedere non reputabant honestum. (Parut. hist. Ven.) Carolus Quintus per Gallias transiens, seq; fidei Francisci committens, si jussu regis fuisset detentus, consilium exstisset suis rebus admodum utile. Sed quis non tantam detestatus fuisset perfidiam? Ideo etiam pius ille Rex omni affecit Carolum honore, & tutum per regnum universum deduci curavit. Ut ita sensus vulgaris & popularis sit certo naturæ instinctu insculptus, quod res plures utiles publico statu scelestæ sint & evitandæ. Sed excellior magister & purior doctrina nos docet idem, qui est S. S. auctor, & spiritus S. prohibet principes a mendacio: cum tamen plurima publico utilia sint, quoniam quædam probat Plato lib. i. de justo.

Non decent stultum verba composita, nec principem labrum mentiens.
proverb. c. 17. Itaq; utilitas publica non honestat cunctas principis, vel reip. actiones. Et finis Antiochi, spectans ad concordiam subditorum, cum discrepantiam religionum inter illos sublatam vellet, bonus erat: sed quoniam medium erat, tollendi verum cultum, qui tum erat apud Hebræos, actio ipsius fuit iniqua, velut illam S. S. nominat. (lib. i. Mac. cap. 3.) Quando itaq; factum, & circumstantia (quid) per se prava sunt, nihil bonitatis acquirunt ex fine boni publici, & ob rationem moralem, & ob sensum eorundem populorum, & ob

auctoritatem S. S. ex qua deinde Canonistæ, & patres scholastici, & Sum.

misæ eandem opinionem deduxerunt, &
tradiderunt,

Pars III.

101
 102
 103
 104
 105
 106
 107
 108
 109
 110
 111
 112
 113
 114
 115
 116
 117
 118
 119
 120
 121
 122
 123
 124
 125
 126
 127
 128
 129
 130
 131
 132
 133
 134
 135
 136
 137
 138
 139
 140
 141
 142
 143
 144
 145
 146
 147
 148
 149
 150
 151
 152
 153
 154
 155
 156
 157
 158
 159
 160
 161
 162
 163
 164
 165
 166
 167
 168
 169
 170
 171
 172
 173
 174
 175
 176
 177
 178
 179
 180
 181
 182
 183
 184
 185
 186
 187
 188
 189
 190
 191
 192
 193
 194
 195
 196
 197
 198
 199
 200
 201
 202
 203
 204
 205
 206
 207
 208
 209
 210
 211
 212
 213
 214
 215
 216
 217
 218
 219
 220
 221
 222
 223
 224
 225
 226
 227
 228
 229
 230
 231
 232
 233
 234
 235
 236
 237
 238
 239
 240
 241
 242
 243
 244
 245
 246
 247
 248
 249
 250
 251
 252
 253
 254
 255
 256
 257
 258
 259
 260
 261
 262
 263
 264
 265
 266
 267
 268
 269
 270
 271
 272
 273
 274
 275
 276
 277
 278
 279
 280
 281
 282
 283
 284
 285
 286
 287
 288
 289
 290
 291
 292
 293
 294
 295
 296
 297
 298
 299
 300
 301
 302
 303
 304
 305
 306
 307
 308
 309
 310
 311
 312
 313
 314
 315
 316
 317
 318
 319
 320
 321
 322
 323
 324
 325
 326
 327
 328
 329
 330
 331
 332
 333
 334
 335
 336
 337
 338
 339
 340
 341
 342
 343
 344
 345
 346
 347
 348
 349
 350
 351
 352
 353
 354
 355
 356
 357
 358
 359
 360
 361
 362
 363
 364
 365
 366
 367
 368
 369
 370
 371
 372
 373
 374
 375
 376
 377
 378
 379
 380
 381
 382
 383
 384
 385
 386
 387
 388
 389
 390
 391
 392
 393
 394
 395
 396
 397
 398
 399
 400
 401
 402
 403
 404
 405
 406
 407
 408
 409
 410
 411
 412
 413
 414
 415
 416
 417
 418
 419
 420
 421
 422
 423
 424
 425
 426
 427
 428
 429
 430
 431
 432
 433
 434
 435
 436
 437
 438
 439
 440
 441
 442
 443
 444
 445
 446
 447
 448
 449
 450
 451
 452
 453
 454
 455
 456
 457
 458
 459
 460
 461
 462
 463
 464
 465
 466
 467
 468
 469
 470
 471
 472
 473
 474
 475
 476
 477
 478
 479
 480
 481
 482
 483
 484
 485
 486
 487
 488
 489
 490
 491
 492
 493
 494
 495
 496
 497
 498
 499
 500
 501
 502
 503
 504
 505
 506
 507
 508
 509
 510
 511
 512
 513
 514
 515
 516
 517
 518
 519
 520
 521
 522
 523
 524
 525
 526
 527
 528
 529
 530
 531
 532
 533
 534
 535
 536
 537
 538
 539
 540
 541
 542
 543
 544
 545
 546
 547
 548
 549
 550
 551
 552
 553
 554
 555
 556
 557
 558
 559
 560
 561
 562
 563
 564
 565
 566
 567
 568
 569
 570
 571
 572
 573
 574
 575
 576
 577
 578
 579
 580
 581
 582
 583
 584
 585
 586
 587
 588
 589
 590
 591
 592
 593
 594
 595
 596
 597
 598
 599
 600
 601
 602
 603
 604
 605
 606
 607
 608
 609
 610
 611
 612
 613
 614
 615
 616
 617
 618
 619
 620
 621
 622
 623
 624
 625
 626
 627
 628
 629
 630
 631
 632
 633
 634
 635
 636
 637
 638
 639
 640
 641
 642
 643
 644
 645
 646
 647
 648
 649
 650
 651
 652
 653
 654
 655
 656
 657
 658
 659
 660
 661
 662
 663
 664
 665
 666
 667
 668
 669
 670
 671
 672
 673
 674
 675
 676
 677
 678
 679
 680
 681
 682
 683
 684
 685
 686
 687
 688
 689
 690
 691
 692
 693
 694
 695
 696
 697
 698
 699
 700
 701
 702
 703
 704
 705
 706
 707
 708
 709
 710
 711
 712
 713
 714
 715
 716
 717
 718
 719
 720
 721
 722
 723
 724
 725
 726
 727
 728
 729
 730
 731
 732
 733
 734
 735
 736
 737
 738
 739
 740
 741
 742
 743
 744
 745
 746
 747
 748
 749
 750
 751
 752
 753
 754
 755
 756
 757
 758
 759
 760
 761
 762
 763
 764
 765
 766
 767
 768
 769
 770
 771
 772
 773
 774
 775
 776
 777
 778
 779
 780
 781
 782
 783
 784
 785
 786
 787
 788
 789
 790
 791
 792
 793
 794
 795
 796
 797
 798
 799
 800
 801
 802
 803
 804
 805
 806
 807
 808
 809
 810
 811
 812
 813
 814
 815
 816
 817
 818
 819
 820
 821
 822
 823
 824
 825
 826
 827
 828
 829
 830
 831
 832
 833
 834
 835
 836
 837
 838
 839
 840
 841
 842
 843
 844
 845
 846
 847
 848
 849
 850
 851
 852
 853
 854
 855
 856
 857
 858
 859
 860
 861
 862
 863
 864
 865
 866
 867
 868
 869
 870
 871
 872
 873
 874
 875
 876
 877
 878
 879
 880
 881
 882
 883
 884
 885
 886
 887
 888
 889
 890
 891
 892
 893
 894
 895
 896
 897
 898
 899
 900
 901
 902
 903
 904
 905
 906
 907
 908
 909
 910
 911
 912
 913
 914
 915
 916
 917
 918
 919
 920
 921
 922
 923
 924
 925
 926
 927
 928
 929
 930
 931
 932
 933
 934
 935
 936
 937
 938
 939
 940
 941
 942
 943
 944
 945
 946
 947
 948
 949
 950
 951
 952
 953
 954
 955
 956
 957
 958
 959
 960
 961
 962
 963
 964
 965
 966
 967
 968
 969
 970
 971
 972
 973
 974
 975
 976
 977
 978
 979
 980
 981
 982
 983
 984
 985
 986
 987
 988
 989
 990
 991
 992
 993
 994
 995
 996
 997
 998
 999
 1000